

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

INSTITUCIJA — POUKE ZA ČESTIT ŽIVOT PO PRIMJERIMA SVETACA

Marko Marulić: *Institucia I—III, Opera omnia, VI—VIII, Književni krug, Split (Bosanska 4)*

Drago Šimundža

U trećem svesku *Institucije*, koji je upravo izišao u izdanju Marulićevih Sabranih djela, dobili smo, cjelovito, u vrsnom prijevodu prof. Branimira Glavičića — s komentarima i kritički priređenim izvornikom — jednu od naših najstarijih i najuglednijih knjiga. Ovo najopsežnije Marulićevo djelo, s kraja 15. stoljeća, sažima u sebi jedinstvo etičke pouke i literarne sugestivnosti, »dobroga i lijepoga«, kako je to shvaćala stara poetika. Institucija je stoga bila pravi bestseller. U 16. i 17. stoljeću doživjela je pedesetak izdanja, u svom izvorniku i prijevodima, širom Evrope.

Po svojoj nakani i sadržaju *Institucija* je moralni priručnik. Podijeljena je u šest knjiga sa sedamdeset i jednim poglavljem. Prvi put je tiskana 1506. godine. Sam naslov, koji u cjelini glasi *Institucija ili Pouke za čestit život po uzorima svetaca*, upućuje na njezinu udžbeničku namjenu i moralno-didaktičku ulogu. Glavni joj je cilj etička izobrazba i čudoredni odgoj. Bitno se drži biblijske misli i religiozne inspiracije, te se tako izravno svrstava u humanističko-kršćansku liniju mediteranskog nasljeđa, u kojemu su etos i moralna obaveza temeljne odrednice ljudskog života. Potvrđuje staru ideju da je veličina čovjeka i stabilnost društva u dosljednoj etičkoj svijesti i praktičnom čudoređu. Međutim, Marulić to ne izlaže na ustajalen školski nego na emotivno-literarni način; obilno se služi primjerima. Stoga je *Institucija* vrlo raznolika: sadržajno je slojevita, *kompoziciono originalna*, stilski zanimljiva.

Autor se poetski izražava, a svoje misli postupno i konzistentno niže, psihološki i pedagoški vješto, motivirano. Podržavajući jedinstvo dobrog i lijepoga, kalokagatije, ne razglaba zasebno o moralnim načelima; jednostavno ih pretpostavlja i prihvaća. Ali, u tome je jasan i dorečen. Etos mu je primarna vrijednost, etika najvrednija znanost. Moral je, upozorava, nuždan uvjet za istinsko ljudsko djelovanje i življenje. Ima univerzalnu, opću i stalnu, a ne neku prolaznu ili konvencionalnu vrijednost. Pod tim vidom zastupa tzv. transcendentni, heteronomni moral, dajući prednost etici pred znanošću. No, s druge strane, ne samo što ne isključuje nego fenomenološki izravno uključuje autonomni doživljaj morala u čovjeku, jer ga — kaže — osobito osjeća i prihvaća u svojoj savjesti. S tim u vezi, *Institucija* uporno ističe vrlinu i

dužnost, svijest obaveze, poput Kantova kategoričkog imperativa, i to u perspektivi religioznog finaliteta, pod »vidom vječnosti«. Biblija joj je stoga trajni oslonac, a religiozno uvjerenje aktivni princip u prihvaćanju i vršenju moralnog reda. Autor tako u potpunosti slijedi religioznu postavu i biblijsku poruku.

Marulić se, dakle, očito drži tradicionalnih polazišta. Međutim, ta polazišta ili, točnije, svoja stajališta izlaže na nov, kreativan način. Izravno ga zanima egzistencijalna problematika: u nju uporno, angažirano ponire, te se vješto pedagoški i psihološki obraća čitatelju, potičući ga istodobno emotivno i racionalno. Namjerno odstupa od skolastičkih obrazlaganja. Radije slijedi metodu tzv. afektivno-mističke teologije, koju su u ono doba prihvaćali i drugi humanisti, klerici i svjetovnjaci, od Dantea do Erazma. Zapravo, čitav jedan pokret, nazvan »devotio moderna« (moderna pobožnost), razvijao se u tom smjeru. Zalagao se za biblijsku jasnoću i praktično čudoređe, te je u tom cilju podržavao i potrebnu askezu. Pisci koji su pisali pod njegovim utjecajem rado su se služili književnim postupkom i poticajnim primjerom. I Marulić se poslužio tim stilom. Dapače, on je po tomu izuzetan. Uzdigao ga je do umjetničke razine i funkcionalno utkao u svoj priručnik.

Zahvaljujući tomu, *Institucija* je stilski vrlo privlačna. Doimlje se skladno i efektno. Služi se raznim pristupima i bogatim literarnim sredstvima. Mozaično je, a opet jedinstveno tkana. Superponiraju se u njoj i dopunjuju različite misli i poruke, slike i poticaji; no bitno je određuje trojna struktura: etičku postavu slijedi književno stilizirana građa, primjeri, a primjere zaključne misli i moralne refleksije.

Literarno je najzanimljivija ilustrativna građa. Marulić ju je znalački probrao i majstorski obradio. Svaki je primjer — a ima ih doista mnogo — malo književno djelo, sastavljeno u obliku kratkog životopisa, scenske zgođe, doživljaja, legende, pripovijetke, aluzije, dramskog prizora ili, koji put, kraće novele... Čovjek je uvijek u središtu pažnje, odnosno njegove vrline i mane: s jedne strane nasilja i poroci, s druge naravne i herojske kreposti. Marulić vješto ponire u ljudsku psihu, u životne konflikte i moralne komplekse, realistički, ali didaktički eshorativno, u cilju ohrabrenja i poticaja na bolje. Smiono postupa, poput sveznajućeg pisca, te motivirano savjetuje svoga čitatelja. Zbog toga se neumorno služi živim uzorima, primjerima uglednih muževa i žena, koji — što je vrlo važno — nisu »Bogom dani sveci«, jer su i sami podložni kušnjama i manama. Međutim, oni privlače svojom etičkom sviješću, upornom borbom i plemenitošću, koja pobjeđuje izvanjska nasilja i osobne strasti. *Institucija* na taj način dobiva na motivaciji i zanimljivosti. Svaka se stranica, zahvaljujući nepreglednoj galeriji likova i njihovih životnih storijskih, pretvara u filmski mozaik živih sudbina, sa stotinama lica i naličja, koje se pripovjedački vješto nižu i refleksivno djeluju u službi osnovne poruke Marulićeva moralno-didaktičkog štiva.

Autor nastupa uvjerljivo, ekspresivno. Evo jedne sekvence o dramatskom opisu dječaka Vita, koji polaže i život za svoje uvjerenje, za vjeru. »Mogao je car — piše Marulić, misleći na Dioklecijana — baciti ga u tamnicu, kuhati ga u loncu, u kojemu je ključala smola, paklina i olovo, baciti ga divljim zvjerima da ga rastrgaju, istegnuti ga na konjicu i okrutno šibati — ubiti ga nije mogao. Jer, kad bi Vito usred bičevanja kriknuo: 'Gospodine, oslobodi me!', nebo je zagrmjelo, zemlja se potresla, kipovi se bogova (poganskih) srušili, a Dioklecijan se prestrašio i pobjegao« (V, 5).

Šesta knjiga, pripomenimo samo, čini zasebnu cjelinu; književno je vrlo atraktivna. Pjesnik je u njoj pustio krila svojoj maštovitosti o viziji posljednjeg suda te u stilu ondašnjeg apokaliptičkog manirizma oslikao zastrašujuće prizore sudnjega dana. Ipak, kao završnica cijeloga djela, efektno se doimlje; djeluje kao trajni memento Marulićevih eshatoloških motivacija.

Ukratko, *Institucija* je u našoj i evropskoj kulturi vrlo značajna, važna i zanimljiva; njezina je velika kulturno-povijesna vrijednost neosporna.

I za Marulića je vrlo tipična. Jer, ako je istina — a jest — da su bitne značajke njegovih djela *umjetničko-književni nabo* i *moralno-didaktička pouka*, onda je također istina da ga *Institucija* u tome najpotpunije predstavlja. Ona je etičko i književno djelo, svojevrsni moralni kodeks, s izrazitim literarnim obilježjima. (Dio izlaganja povodom predstavljanja Institucije u organizaciji Književnog kruga u Splitu, 16. lipnja 1988. godine.)